

Balázs Gábor

Az ultra, mint társadalmi jelenség

„Né santi, né criminali... semplicemente ultras”

Érdemes megfigyelni, hogy noha az „ultra” szó használata elterjedt nemcsak a magyar sport-, hanem a politikai sajtóban is, mégsem született a jelenséget akár csak publicisztikai szinten közelebbről megvizsgáló, megérteni kívánó írás Magyarországon.¹ A dolog azért is meglepő és egyben kínos jellemző, mert az alapvetően olasz gyökerekkel rendelkező szubkultúra lassan húsz éve jelen van egész Európában (a brit szigeteket és Skandináviát leszámítva), és másfél évtizede Magyarországon is. Ez a földrajzi sajátosság az oka, hogy az ultrajelenség térben és időben nagyon differenciált jellemzőkkel rendelkezik; most itt a mintaadó olasz mozgalom története kerül áttekintésre röviden, mely éppen mintaadó jellege miatt alkalmat nyújt általános következtetések levonására is.

Ha az ultrának, ennek a speciális szubkultúrának valamiféle rövid definícióját szeretnénk adni, egy régi közhelyből lehetne kiindulni, mely szerint a „világ legfontosabb semmisége” – a futball – mindig mást, többet jelentett, mint a többi sport. Természetesen ez nem azért igaz, mert netán ezt a sportágat néznék a legtöbben, vagy mert ez lenne a legnagyobb üzlet, hanem mert a foci a szó társadalmi értelmében közösségi sport. Egy-egy futballklub nemcsak üzleti vállalkozás, egy-egy mérkőzés nem csupán médialátványosság, hanem a pályán csapatok képében kollektív identitások küzdenek egymással. A szociológia nyelvén (Hadas 2003) szólva egy futballstadionban „jelentős tömegek egy zárt interaktív térben egy szimbolikus harc közvetett résztvevőivé válnak”. A futballszurkoló „egy csapat által reprezentált közösséggel azonosul” (i. m. 307), így „a mérkőzés a csapatok által hordozott társadalmi jelentéstartalmak konfrontációjává is válik” (uo.). Az ultra tulajdonképpen ezeknek a jelentéstartalmaknak a radikalizálódását, mozgalommá szervezését jelenti valamilyen ifjúsági szubkultúra keretében. Az ultrára így alapvetően jellemző, hogy az ifjúságnak, mint autonóm életszakasznak speciális nyelvhasználatára, sajátos rítusaira épül. Tartalma egyfajta sajátos keverékét adja „az utca kultúrájának”, a focit körülvevő világnak, a társadalom aktuális állapotának, az „idők szavának” (Roumestan 1998).

¹ Grazie ad Anna Rita Parente. Vikings Matera sempre et ovunque.

A mozgalom születése (1968–1982)

A hatvanas évek végén, a hetvenes évek elején az éppen forró politikai korszakát élő Olaszországban az ifjúság emancipációs harcát vívta a tradicionális tekintélyek ellen (egyház, család és az Olaszországban valóságos ellentársadalmat alkotó Kommunista Párt), s ugyanekkor kereste a szurkolók egy fiatal generációja saját útját a foci világában. A stadionokban ez egy új csoportosulás, egy új generáció (az ultrák) elkülönülését jelentette a klasszikus, „normális” átlagszurkolóktól.² A megkülönböztetés eszközeit a viharos korszakát élő olasz társadalom („az ólomévek”) politikai csoportjaitól vették át (Panico és Papa 2003). A szóhasználat, a csoportok nevei („Brigate Rossonere” – AC Milan; „Collettivo Autonomo Viola” – Fiorentina; „Nuclei Armati Bianconeri” – Juventus [az NA Proletari nevű szélsőbaloldali szervezet nevéből]; „Settembre Bianconero” – Ascoli, az ismert palesztin szervezetet idézve), a szimbólumok (Che Guevara, sarló-kalapács, vörös csillag, kelta kereszt), a paramilitáris öltözködés, a zászlók, az énekelt dalok stb. a korban burjánzó szélsőséges politikai szervezetek szimbolikáját tükrözték (Pozzoni 2005). A nevet adó fogalom is a politikából érkezik: lényegében a parlamenti demokráciával szembenálló szélsőbaloldalt nevezték a korban ultrabaloldallnak.

Az első ultracsoport, a „Fossa Dei Leoni” (AC Milan) 1968-ban jött létre Itáliában, a rá következő évben alakult meg az AS Torino szurkolóit tömörítő „Ultras Granata”, és a Sampdoria-hívekből álló genovai „Ultras Tito Cucchiaroni” nevű csoport (ők használták elnevezésükben először az „ultra” szót). Már hetvenes évekbeli szerveződésű az Internazionalét (Milánó) támogató „Boys”, a veronai „Brigate Gialloblu” és a nápolyi „Commando Ultrà Curva B” (Louis 2006).

A stadionban ők fizikailag is elkülönültek a klasszikus szurkolóktól, a két „kanyar” [curva], vagyis a kapu mögötti szektorok az utca folytatásaivá váltak – a harc sajátos eszközeivel. A lázadó fiatalok olyan autonóm társadalmi teret alakítottak ki, melyre a stadionokon kívül meglehetősen kevés esélyük lett volna. Ezekben az öngazgató társadalmi terekben a politikai meggyőződés kifejezése keveredett a csapatért való lelkesedéssel, de a politikai szélsőség (ekkor dominánsan – akárcsak a társadalomban – a szélsőbaloldal) jelentőségét hiba volna túlbecsülni. Az ultra inkább ugyanannak az urbánus, munkás-diák lázadó kultúrának volt a visszhangja, mint azok a politikai csoportocskák, amelyekről a szimbolikát és a szervezeti modellt is kölcsönözte, ám valódi, mély ideológiai meggyőződésről ekkor még nem beszélhetünk. A militáns szimbolika inkább a szurkolói intrazigenciát, a „normális” társadalommal szembeni provokációt volt hivatott reprezentálni, ráadásul gyakran ideológiailag nem túl koherensen (a legjobb példa erre a balos hangzású nevet – „Brigate Gialloblu” – viselő veronai csoport, amely valójában a kezdetektől szélsőjobboldali volt). Szemben a mai helyzettel, a politikai csoportok nem kívülről épültek be a mozgalomba, inkább vele szimbiózisban működtek: egy-egy baráti társaság együtt ment tüntetni, ugyanabban a kerületben lakott, és együtt járt a kanyarba is (Arena 2001).

2 Először (az ötvenes, hatvanas években) maguk a klubok próbálták a legvérmesebb szurkolóikat egy-egy helyi – a klub által biztosított székhellyel bíró – „szurkolói klubba” szervezni. Az új generáció, az ultrák szándékosan ezeken a klubokon kívül szerveződtek: az ifjúsági mozgalom emancipálódni akart az idősebb generáció befolyása alól. Az ultra a mai napig megőrizte ezen emancipációs vonását, a mozgalom alapszabályának számít a klubtól való teljes függetlenség, és az „ultramentális” komoly megsértését jelenti pl. pénz elfogadása a klubvezetőktől a mozgalom céljaira stb.

A hetvenes évektől a mozgalom nagyszabású fejlődésnek indult, mintegy intézményesült: a kluboktól és a klubok által finanszírozott hivatalos szurkolói csoportoktól való pénzügyi függetlenség érdekében kialakult a rendszeres tagdíjfizetés, valamint a csoportok „matériáinak” (sálak, pólók, felvarrók) értékesítése, és a „gruppo”-k – általában egy bárban – szék-helyre is szert tettek. A politikai szélsőségekben csalódott fiatalok számára az öngazgató kanyarok egyfajta demokratikus modellt jelentettek. A mind igényesebbé váló stadionbéli koreográfiák, élőképek éppúgy egy városi szubkultúra kifejeződésévé váltak, mint mondjuk a graffiti. Az élőképek fantáziája, kreativitása pedig egyre nagyobb hangsúlyt kapott a csoportok közti vetélkedésben is, melyek ily módon az ultra védjegyévé váltak. A másik védjegy a csapat idegenbéli meccsére való elutazás lett: kezdetben csak a nagyobb derbikre, közeli városokba, később azonban már az ország minden részébe. Ez nem csak a csapat iránti lelkesedés bizonyosságául szolgált (mely része volt a sima szurkolótól való megkülönböztetésnek, így az identitásképzésnek), hanem lehetővé tette, hogy a csoport tagjai jobban megismerjék egymást, barátságok szövődjenek köztük.

Az erőszak, fontos hangsúlyozni, nem az ultrák megjelenésével került be a futball világába, a meccs mindig is táptalaja lehetett a (erőszakos) fizikai összeütközéseknek (Mignon 1998). Az erőszak formája és célpontja viszont megváltozott: addig főként a játék szereplői (bírók, az ellenfél játékosai) ellen irányult, azonban azzal a jelenséggel, hogy vendégszurkolók is megjelentek a stadionokban, fokozatosan a szurkolók közti összecsapássá alakult.

Mindez leginkább a mozgalom eredetével, genezisével magyarázható. Az ultra az utcáról a stadionokba bekerülő társadalmi jelenség volt: a kanyar fiataljai magukkal hozták a hetvenes évek olasz utcai kultúráját is, a „városi gerillát”. A kétségkívül szaporodó erőszakos cselekmények szinte gond nélkül mehettek végbe, hiszen a rendőrség lényegében nem volt jelen a stadionokban, a rendezőség létszáma igen alacsony volt, a média pedig inkább azzal volt elfoglalva, hogy mi történik az ólomévek Itáliájának utcáin, semmint azzal, ami a stadionokban (Aperti 2004). Az erőszak valódi indokának egyre kevésbé voltak tekinthetők a sporthoz kötődő rivalizálások (egy nagy derbi – már csak a szurkolók létszáma miatt is – azért mindig „forróbb” hangulatú volt, mint egy szimpla meccs), sokkal inkább egyrészt a csoportok eltérő politikai nézetei (ezekben az időkben a legtipikusabb ilyen a Verona és a Bologna – azaz a szélsőjobb és a szélsőbal – összecsapása volt), másrészt a hagyományosnak mondható, múltban gyökerező városi rivalizálások (például a számtalan toszkán derbi Firenze, Livorno, Pisa, Siena csapatai között) határozták meg. A fentebb részletezett társadalmi körülmények³ mellett mindenképpen ez utóbbi játszott döntő szerepet abban, hogy az ultra maradandó társadalmi jelenséggé vált Olaszországban: a regionális, kommunális hagyományok, a közös történelemre építő szimbolika jelentős mértékben hozzájárult a város focicsapata köré szerveződő ifjúsági szubkultúra életképességéhez. Az erőszakot illetően hasonlóan fogalmazhatunk: az ultra a politikai szintértől vette át annak formáit, mely azonban megkerülhetetlen

3 Még egy dologra kell utalnunk itt Hobsbawn klasszikus műve (Hobsbawn 1975) alapján: ez az Olaszországban lényegében az ókorig visszanyúló társadalmi réteg, a városi „kisemberek” („popolo minuto”, „popolino”), a városi szegénység osztályának egyfajta feltételezett újjászületése. Ez a gyakran „csőcseléknek” (amely azonban sohasem azonos az „aljanéppel”) nevezett réteg valójában a modern politikum előtti jelenség, noha nagyon is voltak – persze gyakran elég diffúz – politikai elképzelései. Ez a társadalmi réteg a szervezett ipari munkássággal tűnik el. Vajon a munkásosztály lassú eltűnésével párhuzamosan az ultrával nem a „popolino” egyfajta újjászületésének vagyunk tanúi? Ez egyébként arra is lehetőséget adna, hogy tetszetős történelmi párhuzamot vonjunk, mondjuk az ókori kocsiversenyek kék/zöld pártjától a mai ultrákig....

hagyományokra épült rá. Akkoriban még az ultrák közti erőszak mindig eszköz jellegű volt (akár a kor kis politikai csoportoskaiban), közel állt egy íratlan szabályokkal irányított „játékhoz”, és jellegét tekintve inkább volt egyfajta posztmodern calcio, mint dühöngő, vad huliganizmus (a „giuoco del calcio” egy középkori, eredendően firenzei, meglehetősen brutális játék volt, a futball egyik elődje).

Itt érdemes kitérni az ultra és az angol huliganizmus jelenségének összevetésére. Kétségtelen tény, hogy a másik hagyományt, amelyből az ultra kialakult, a hatvanas években létrejövő angol futballhuliganizmus jelentette (ez meglátszott a csoportok önelnevezésében, hogy csak pár példát mondjunk: „Fighters” – Juventus, „Boys” – AS Roma, Internazionale, „Eagles Supporters” – Lazio, „Rangers” – Pisa, Pescara). A huliganizmus párhuzamosan jött létre Angliában más ifjúsági, erőszakos és kevésbé erőszakos társadalmi szubkultúrával (teddy boys, mobs, punks, skinheads). Lényeges, hogy az angol huligánok társadalmi gyökereiket, de viselkedési módjukat illetően is a klasszikus *rough working class*, a „dühöngő munkásosztály” mintáit közvetítik. Olaszországban azonban az ultra jóval inkább osztályokon átnyúló jelenség: már genezisében is – mivel a hetvenes évek lázadó világából nőtt ki – komoly szerepet játszottak a munkásfiatalok mellett a diákok, fiatal értelmiségiek stb. (jelzésértékű különbség az is, hogy Olaszországban – de az olasz mintát követő országokban is – nők is szép számmal megfordulnak a kanyarokban, míg ez Angliában szinte kizárt volt). Ma is azt mondhatjuk, hogy az ultra – a róla kialakított médiakép ellenére – távolról sem a deklasszált, netán bűnöző életmódot folytató emberek és csoportok társadalmi mozgalma, mert lényegében minden társadalmi réteg megfordul soraiban. Rövid idő alatt kialakította állandó belső koordinációjának informális alakzatait, míg a huligánok sokáig „ösztönösek” maradtak. Ez utóbbiak esetében maga az erőszak az egységes cselekvés egyedüli motivációja, míg az ultráknál ugyanez egyrészt opcionális (röviden: „a huligán verekedni megy, az ultra meg verekszik, ha úgy alakul”), másrészt távolról sem egyedüli célja a mozgalom létének (Roumestan 1998).

Nem véletlen, hogy míg Angliában a politikának és a futball vezetőinek pár drasztikus törvénnyel és a jegyárak komoly megemelésével sikerült kiűznie őket – és velük együtt mellesleg az egész alsó középosztályt – a stadionokból (ezzel persze a foci körüli erőszak nem szűnt meg, csak a stadionon kívülre került, a huligánok pedig kénytelenek voltak szervezetesebbé válni), addig Olaszországban a valódi mozgalmat alkotó ultrák komoly ellenállást tanúsítanak. Az ultrák állóképességének oka persze nem csak ez volt, hanem az a lényeges tény is, hogy a huligánokkal ellentétben nekik a fociról, a foci társadalmi szerepéről, sőt magáról a társadalomról is mondanivalójuk van.⁴

Az olasz társadalom a hetvenes évek végén kezdett tudomást venni a jelenségről: az első halálos áldozattal járó incidens⁵ szkanalizálta az országot. Ekkor indult meg az ultrákkal szembeni első törvényi repressziós hullám: sok csoportot feloszlattak (természetesen a rómaiak jártak a legrosszabbul, ahol a prefektus betiltotta a Commando Ultrà Curva Sud nevezetű „bűnbandát”), más helyeken betiltották a „szubverzív” ultra szó használatát (akár a

4 Ennek okát a mozgalom már említett genezisében kereshetjük: az ultra, mivel szimbiozisban élt politikai csoportokkal, mindig is nyitott volt a saját társadalmi helyének, a foci társadalmi szerepének problémája, magyarul társadalmi kérdések iránt. Az angol huliganizmusból ez teljesen hiányzik.

5 Nem tagadva a foci körüli erőszak eszkalációját, mégis el kell mondanunk, hogy az eset inkább baleset volt: az eddig is tömegével használt pirotechnikai eszközök egyike, egy rakéta átrepült az AS Roma ultráinak szektorából a Lazio híveihez, ahol halálra sebtett egy szurkolót.

korban Görögországban a „Z”-betűt...; a dolog abszurditásának illusztrálására a pisaiak ezután pár évig mint „Gli Angeli della Curva Nord” működtek), és jelentősen megerősítették a stadionok biztonsági szolgálatait is.

A tömegmozgalom (1982–1990)

A nyolcvanas évek a labdarúgás világának alapvető átalakulását hozta magával: a sport hihetetlen mértékben mediatiszálódott, ennek következtében egyre nagyobb szerepet játszott magának a társadalomnak az életében, és a stadionokba is új nézők ezrei áramlottak. A jelenség a focit mindig is társadalmi eseménynek kezelő Olaszországban még fokozottabban érvényesült, minderre csak ráerősített, hogy az olasz футбол egyértelműen dominálta az európai porondot. Ekkor vált a calcio nagy biznisszé: az olasz válogatott 1982-ben világbajnokságot nyert, a klubok sorra nyerték a nagy kupákat, a legnagyobb sztárok az olasz nagy klubokban játszottak (Aperti 2004).

Maga az ultramozgalom is sokat profitált a футбол fellendüléséből: az eddig egy-egy csoportot belső magként alkotó, tagdíjat fizető, a látványokat, az utazásokat szervező, a kanyart irányító pár tucat emberből pár száz lett, és a mozgalom elterjedt az egész félszigeten. A sokáig főleg északnak számító ultra megjelent az ország déli részén is, új csoportok alakultak, és a kisebbek hangsúlyosabbakká váltak (például Foggia, Messina, Palermo). A városi lokalitásra, annak hagyományaira épülő mozgalom hatására a szurkolói mentalitás is megváltozott: a kisvárosi fiatalok már gyakran nem a régiójuk nagy csapata vagy egy országos sztár csapat szurkolói lettek, hanem városuk klubjaié. Ennek következtében a nyolcvanas évek végére nem találunk olyan klubot egészen a negyedosztályig, amelynek ne lenne ultracsoportja (Pozzoni 2005). Sőt az ultra már ekkor exportálódott más országokba (főleg Spanyolország, Portugália és Dél-Franciaország) és más csapatsportokba (kosárlabda, röplabda, vízilabda) is.

Számbeli növekedése megváltoztatta a mozgalom karakterét. A kanyarokba érkező fiatal generáció a stadionokat olyan tereknek látta, ahol a társadalomban egyébként nem elfogadható viselkedési módok tolerálhatóak voltak. A társadalmi környezet megváltozása miatt ezt a generációt már jóval kevésbé befolyásolták politikai ideológiák, aminek következtében az ultrák világa még heterogénebbé vált – lehetetlen lenne tehát felrajzolni egy ultra „tipikus társadalmi jellemzőit”. Az újak gyakran éppúgy keresték az autonómiához vezető utat, mint ahogy a megelőző generáció tette. A kanyarokban a régi, nagy csoportok mellett számtalan kisebb jött létre, melyek a kanyar egy-egy pontján saját csoportzászlajuk mögött elkülönültek a régiéktól.

Az ultra szimbolikája is átalakult: az addigi – a politikából vett – retorikát, képi világot felváltotta egy saját, jóval kreatívabb, innovatívabb, gyakran ironikus szimbólumrendszer (a csoportok nevei is más jellegűek lettek, például: „Bravi Ragazzi” – Lecce, „Alcool” – Bari, „Nuclei Sconvolti” – Cosenza, „Arancia Meccanica” – Juventus). Mindez már kevésbé konkrét politikai szimbólumokat jelentett, ehelyett inkább az ultra offenzív tartalmát, „rendszerellenes” élet, radikalizmusát volt hivatott bemutatni. A másik újdonság a város múltjához való kötődés hangsúlyozása a város jelképeinek, a történelmi utalásoknak, a helyi nyelvjárá soknak a használatával (így jelent meg a pisaiaknál a ghibellin címer, a rómaiaknál az SPQR, mint szimbólum, a firenzeieknél a Medici-liliom stb.). A kanyar a város valamiféle reprezentációjává vált („Citta della curva, curva della citta” – ahogy egyik szállóigéjük tartja).

Az ultrának, más szubkultúrákhoz hasonlóan, hamar részévé vált a saját életmód, az „ultra elvek” dicsőítése a „normális” társadalom normáival szemben, sőt gyorsan kialakult az ultrákat bűnözőkként megbélyegző média gúnyolása is („Attente mamme, gli ultrà mangiano i bambini” [Vigyázzatok anyák, az ultrák felfalják a gyerekeket] – üzentek egy hatalmas zászlóval az AC Milan szurkolói a társadalom kispolgárainak). A kialakuló új szokással, a „kiírásokkal” (pár percig felmutatott óriási zászló rövid üzenettel, melyet az egész stadionban látni lehet) az ultra elmondta a véleményét magáról, a fociról, a csapatról, a világról, és persze főként az ellenfélről. Csak egy példa a kreativitására, a történelmi utalások szerepére, de arra is, hogy a dolog nem teljesen komolyan vehető és veendő: „Lazio delenda est” [A Laziót el kell pusztítani] – üzenték az AS Roma szurkolói riválisuknak egy római derbin.

A kiírásokkal, a dalokkal az ultra provokálni akarja az ellenfelet (vagy épp kiemelni saját végtelen elkötelezettségét a klub vagy a város mellett), gyakran a lehető legsértőbb szavakkal (hozzátehetjük, hogy ezekben az üzenetekben a humor, az ironia, a kreativitás is komoly teret kap). Éppen ezért ezeket az üzeneteket, dalokat nem kell mindig véresen komolyan venni: szándékosan megbotránkoztatni, sokkolni akarnak, de csak a stadionok speciális társadalmi terében érvényesek, jelentésük nem feltétlenül egyezik meg társadalmi jelentésükkel.

A nyolcvanas években kezdődtek meg a tömeges, akár többezres idegenbeli utazások, amelyek máig az ultra egyik alapkövét jelentik. A kialakuló új szokás – a speciális, csak a meccsre szervezett vonatok bevezetése, ahol általában, mondjuk így, vidám rendetlenség uralkodott – egy újabb szocializációs teret hozott létre a mozgalom számára. A tömeges utazás kétségtelenül együtt járt az erőszakos cselekmények („incidenti”) ugrásszerű növekedésével is. A vandalizmus, az utazás során elkövetett lopások (száma), az egymáshoz minden héten ellátogató csoportok közti erőszak általánossá vált. Az új generáció számára gyakran az erőszak a kanyarbéli tekintély megszerzésének az útját is jelentette (hiszen a kanyar jelképezte azt a társadalmi szabadságot, ahol bármit meg lehetett tenni, amely máshol tilos volt), a különböző szurkolócsoportok közti egymásra licitálás pedig folyamatos, egyre brutálisabbá váló „bosszúba”, az erőszak spiráljába vitte az ultrát. Még veszélyesebb helyzetet teremtett, hogy a stadionokban az ellenőrzések javulásával az eddig alkalmazott eszközöket (botok, láncok stb.) felváltották a kések. Az évtized végén, 1989-ben született meg az első ultrák számára hozott speciális törvény, amely bevezette a stadionokból való kitiltás intézményét, ami aztán meghatározta az ultramozgalom következő két évtizedét.

Az ultramozgalom az ifjúság egy része számára távolról sem csupán a tomboló erőszak egy terepét jelentette, hanem szocializációs közeget is. Az öngazgatás által szervezett kanyarok közösséget kovácsoltak a társadalom igencsak különböző tagjaiból. A sokszínűséget ez nem tüntette el, csupán átítatta az egy közösséghez tartozás érzésével. Olasz szociológusok (Panico és Papa 2003) kifejezésével élve egyfajta mikrokozmosz, egy „vasárnap délutáni társadalom” jött létre, amelynek természetesen megvoltak a saját szabályai. Ezek a sokféle ember, csoport együttélését biztosító szabályok valamiféle közösségi öngazgatás révén jöttek létre: az ultra nem egy tagja számára a közösségiség megélésének egyetlen formája volt. Nem véletlen, hogy az ultrák által sokat emlegetett „ultramentális” (a „mentalità ultrà” távolról sem az erőszak egzaltációját jelenti, hanem inkább egy társadalmi szubkultúrával való büszke azonosulást) kilépett a stadionokból is, és sokak számára szinte életmóddá vált. Az ultraéletmód legfontosabb értéke az „onore” (becsület, tisztesség): ez egyszerre fejezi ki az ultrák közti szolidaritást és elkötelezettségük autenticitását, tisztaságát, önzetlenségét. Az „ultra nella vita” („ultra egy életen át”) felfogás és a focit érintő társadalmi változások (melyekről még lesz szó) az ultrát

sok tekintetben „társadalmiasították”, azaz az ultra egyre inkább a stadionon, a focin kívüli történetekben kezdte keresni a mozgalmat körülvevő problémák okait (Pozzoni 2005).

Ha az Olaszországban hagyományos észak–dél ellentétnek az ultra világában való jelentkezésére vetünk egy pillantást, jellemző képét kapjuk annak, hogy ez a szubkultúra mennyire gyökerezik a hagyományokban, és mégis mennyire képes megőrizni önállóságát. A legtipikusabb példa a veronaiaké: engesztelhetetlen, természetesen rasszista felhangokkal tarkított gyűlöletet táplálnak a nápolyiakkal szemben, míg – egy teljesen más szimbolikus mezőben, az ultravilágban történő esemény miatt – évtizedes barátságot a lecceiekkel.⁶ A nyolcvanas években alakult ki egyébként az ultracsoportok közti barátságok rendszere is: ezek alapjai gyakran személyes kapcsolatok (éppen ezért meglehetősen változékonyak), a közös politikai meggyőződés (például a Lazio és az Inter szélsőjobboldali csoportjai között), vagy az egymás iránti megbecsülés (mint ahogy láthattuk a Verona–Lecce relációban, vagy, hogy egy másik – egyébként ritka – észak–dél kapcsolatot említsünk, ilyen a Genova–Nápoly barátság is).

A mozgalom méreteit illetően az ultra kétségtől eltekintve a nyolcvanas évek végén élte fénykorát (Pozzoni 2005): a nápolyi CUCB-nek a nyolcvanas évek végén 7000 fizető tagja volt, az AC Milan-híveket tömörítő Fossa dei Leoninak 15 000! Az eddig a koreográfiákat, zászlókat és más kellékeket mintegy kézműves úton előállító mozgalom profivá, jól szervezetté és finanszírozottá vált. A csoportok valódi székhelyre tettek szert, melyek szintén hamar a közösségépítés színtereivé váltak. A kanyarokban a különböző csoportok között egy (mindig ingatag) hierarchia, munkamegosztás jött létre, az ultramozgalom kifelé komoly erőt tudott felmutatni.

Az ultra tömegmozgalommá, tényezővé válásával és a futball kommercializálódásával megváltozott az ultra és a csapat játékosainak viszonya is. Az ultrák szemében a játékosok a foci hőseiből egyszerű zsoldosokká lettek, akik jönnek-mennek a klubok között, sőt az „aláíráspénz” intézményesedésével lényegében az lett az érdekük, hogy pályafutásuk során minél többször klubot váltsanak. A futbalszövetségi vezetőkkel ugyanez a gondjuk az ultráknak: az ő szemükben a futball biznisszé válása (mely ezeknél a vezetőknel a siker mércéje), az eredeti közösségi játék médiaeseménnyé való átalakulása közel sem üdvöztető jelenség. Az egyes klubok vezetőivel az ultracsoportok viszonya inkább ambivalens: a klubvezetés gyakran igyekezett minél jobb viszonyt fenntartani a kanyarok vezetőivel, egyszerűen azért, mert a tömegmozgalommá váló ultra komoly befolyással bírt a stadionokban. A médiával való kapcsolat viszont a kezdetektől fogva ellenséges (Aperti 2004): a futball elüzletiesedése első számú felelősenek tekintett média a szenzáció érdekében nem hajlandó tudomást venni az ultra pozitív tartalmairól, lényegében bűnözőkként kezeli a mozgalom tagjait. Az ultra a kezdetektől törekedett saját kommunikációs csatorna felállítására: 1984-ben jött létre a *Tutto Calcio* sportnapilap ultramelléklete, majd 1986-ban a saját újság, a *Supertifo*, melyből 1994-ben már 29 000 példányt adtak el. Később az internettel ez veszített fontosságából, azonban a mozgalom ma is leginkább a saját kommunikációs rendszerét használja (gyakran például zárt fórumokkal stb.).⁷

6 A nyolcvanas években a veronaiak kevésbé udvarias „Benvenuti in Italia” vagy „Lavatevi!” („Mosakodjatok meg!”) transzparensekkel fogadták a nápolyiakat (a nápolyiak egyébként a következő meccsen egy „Giulietta è una zoccola” [Júlia egy kurva] feliratú zászlóval válaszoltak...). A valószínűleg nem sokkal „tisztább” lecceiek viszont a nyolcvanas évek közepén a „bűnszervezetben való részvétel” (értsd: ultrák voltak) miatt elítélt Brigade Gialloblù-tagok mellett szolidaritást vállaltak a betiltást nem sokkal követő, náluk játszott válogatott meccsen. A veronai és a leccei ultrák között ettől kezdve baráti a viszony.

7 Ez a médiával szembeni – egyébként jogos – bizalmatlanság nyilván növeli a média hatalmát az ultrakép kialakításában. Ez még azokban az országokban is így van, ahol egyébként készültek szociológiai munkák a mozgalmról, tehát rendelkezésre állnak más források is a tájékozódásra. Magyarországon a helyzet inkább tragikomikus:

A mozgalom válsága (1990–2005)

Az erőszak, az ultrákkal szemben fokozódó fizikai represszió és a speciális törvények, a futball elüzletiesedése, a kanyarokba érkező új generáció eltérő mentalitása együttesen olyan problémát jelentettek, mely a kilencvenes évekre a mozgalom létét kezdte fenyegetni. A rendőri represszióval nem érték célt, az erőszak megmaradt, csupán a jellege változott. Olaszország az általa rendezett 1990-es labdarúgó-világbajnokságra renoválta nagy stadionjait, újakat is épített (Torino, Bari), és egyúttal militarizálta is azokat. Az új, kamerákkal felszerelt, plexivel teljesen izolálható vendégszektorral rendelkező stadionokban a rendőri jelenlét erőteljesen fokozódott (a titkosrendőrök – „digos” – pedig megjelentek a kanyarokon belül is). Szinte lehetetlenné vált a stadionokon belül a különböző csapatok ultráinak fizikai érintkezése, ezért az erőszak azokon kívülre került, illetve az ultrák és a rendőrök közti erőszakká alakult át. A mindig kivizsgálatlanul maradt aránytalan rendőri fellépések (melyek halálos áldozattal is jártak) csak olajat öntöttek a tűzre: az ultra első számú ellensége és célpontja a rendőrség lett. Paradox módon a stadionok biztonságának a növekedése befolyásolta az ultrák közötti erőszakot is: eddig minden csoportnak vigyázni kellett, hogy miként viselkedik egy-egy idegenbeli utazás során, hiszen lényegében saját magát kellett megvédenie. Ha gyengébb volt, tartózkodott a felesleges provokációtól, amelyet általában az ellenfél is tudomásul vett. Az ultrák által „sane scazzottaté”-nak („egészséges, tiszta összecsapás”) nevezett balhékat a kilencvenes évektől felváltották a fiatal generáció, a „cani sciolti” („veszett kutyák”) által vezetett, a korrektségre fittyet hányó támadások (Panico és Papa 2003). Ez az új generáció az ultrát kevésbé mint mozgalmat vagy mint közösséget élte meg, inkább egyszerű időtöltésnek, „jó balhé”-nak fogta fel azt. A régiek egyre értetlenebbül nézték, hogy a fiatal generációk tesznek az „ultraelvekre”, számukra pár órára szóló egyszerű hobbivá vált („ultras da tre ore” – „ultra három órán át”, ahogy megvetően mondták róluk). Maga a „mentalità ultra” szorult háttérbe, és ami még aggasztóbb volt, a helyét a szélsőjobboldal töltötte be.

A hetvenes évektől elérően nem egyfajta közös szubkultúra eredménye az ultra és a politika közti kapcsolatok kialakulása, ekkor már a politika szervezett beszivárgásáról beszélhetünk.⁸ Nemcsak az eddig is többé-kevésbé jobboldali kanyarok fasizálódtak, hanem tradicionális baloldali csoportokat is érintette ez a szervezett folyamat (különösen az AS Roma ultráit és kisebb mértékben a bolognaiakat említhetjük). A csoportok közti viszonyokban a sportbeli vagy a tradicionális városi ellentéteket gyakran felváltották a politikai motivációjú összeütközések. A legnagyobb visszhangot az váltotta ki, amikor 1994-ben az inkább baloldaliként, és a tradicionális ultraszellemet leginkább őrzőként számon tartott bresciaiak megtámadta egy fasiszta politikai meggyőződés alapján felálló, Roma–Lazio–Verona-szurkolókat tömörítő csoport. Az esemény utáni vizsgálatok egyértelműen kimutatták, hogy az „összeállást” a mindhárom kanyarban jelenlevő fasiszta Movimento Politico Occidentale

nemhogy szociológus, de még újságíró sem járt soha a kanyarokban, így az általuk felvázolt ultrakép minősége ennek megfelelő.

8 Hasonlóan veszélyes volt magának a mozgalomnak az elüzletiesedése: lényegében pár tucat fős vezérkarok monopolizálták a klub által nekik adott idegenbeli jegyek és utazások árusítását és a csoportok védjegyével ellátott cikkek is kezdtek üzleti terméké válni (melyek árusítása már nem a csoportot, hanem egyéneket finanszírozott). Gyakran valóságos háború dúlt a kanyarokat dominálni akaró csoportok között (ezek közül a leghíresebb a Juventus „Drughi” és „Fighters” csoportja között folyó többfordulós küzdelem). Végül a (klubvezetők által erősen támogatott!) jelenséget sikerült az ultramozgalomnak majd mindenhol kiűznie a kanyarokból.

szervezte meg. Az ultra és a politika viszonyát ugyanúgy a társadalom lelkiállapota szabta meg, ahogy a hetvenes években: a kilencvenes években a bevándorlóellenes xenofóbiával, a fasiszta rendszer (politika felől érkező) rehabilitációs kísérletével (Berlusconi és koalíciós partnerei), a harcos antikommunizmus érdekében az ellenállás szerepének újraértékelésével a szélsőjobboldal került helyzetbe. Az ultra esetében még fokozottabban így volt, hiszen ez a szubkultúra – harcban a rendőri és jogi represszióval, a társadalmi gyökerét vesztő focibiznisz kialakulásával – egyre rendszerellenesebbé vált.

A rendőri jelenlétet kijátszandó, az eddigi spontán erőszakot felváltotta az angol mintájú, kis csoportokban történő szervezett erőszak, a „casual”. Nem véletlen, hogy a nacionalizmussal, rasszizmussal eredendően átitatott angol mintát leginkább a szélsőjobboldali csoportok vették át (főleg Veronában, és egy ideig a római Lazio ultrái). A helyzet Rómában vált a legdurvábbá: nyílt titokká vált, hogy a Forza Nuova nevezetű fasiszta szervezet számos aktivistája épült be mindkét római csapat táborába, egyébként politikai karrierlehetőséget biztosítva jó pár ultravezér számára, akik mondhatni a tribünön gyűjtötték be a szavazatokat.

Egy 2005-ben készült kutatás eredményei lehetővé teszik számunkra, hogy többé-kevésbé pontos képet rajzoljunk fel az ultramozgalom politikai beállítódásáról, így árnyalni tudjuk a „kanyarokat uraló fasiszta csöcselék” képét. Napjainkban körülbelül 80 000 szervezett ultráról beszélhetünk Olaszországban, akik 445 csoportban tömörülnek. Ezek közül 43 000 (192 csoport) képvisel valamilyen politikai meggyőződést a lelátókon; az igazán tradicionális csoportok, akiknek a véleménye a mozgalmon belül igazán számít – a rómaiakat, a veronaiakat, az Inter szurkolóit és a másik oldalról a livornóiakat leszámítva –, egyértelműen a politikamentes ultramozgalomért szállnak síkra (AC Milan, Sampdoria, Genoa, Fiorentina, Napoli, Atalanta⁹, Brescia – a kanyarok meghatározó csoportjairól van szó). Amely városban vagy amelyik csoportban politizálnak, ott egyértelműen dominál a jobb- és a szélsőjobboldal (nagyjából 15 000–15 000 ultrával). A baloldal és a szélsőbaloldal Toszkánát (Pisa, Livorno, Ancona) és pár kivételt (pl. Venezia) leszámítva mindenütt kisebbségben van.

A mozgalmon belül generációs küzdelem indult meg, melyben a tradicionális ultramentelitást (az értelmetlen erőszakot, a vandalizmust visszautasító, a politikától való függetlenséget képviselő, az erőszakos cselekményekben a szemben álló felek közötti lojalitást hirdető) még megtartó nagy csoportok fokozatosan elveszítették a kanyarok feletti irányítást. Az új rendőrségi módszer, a stadionokból való kitiltások megsokszorozódása csak elősegítette mindezt. Mivel a vandalizmust vagy a konkrét verekedéseket nehéz lett volna személyre szabottan bizonyítani, ezért a hatóságok azt a megoldást választották, hogy a kanyarok emblematis, legnagyobb tekintéllyel rendelkező tagjait szisztematikusan kitiltották a mérkőzésekről, mintegy felelőssé téve őket „brigádjuk” tetteiért. Eleve egyre kevésbé voltak már abban a helyzetben, hogy megakadályozzák ezeket az eseményeket, azonban kitiltásukkal végképp lehetetlenné tették ezt. És persze a jogellenes eljárásokkal, a rendőri brutalitás fokozásával az egyre inkább az ultrák és a hatóság között zajló erőszak ördögi körében találta magát minden résztvevő. Az erőszak tehát nem csökkent, sőt az ultra rendszerellenes küzdelme csak fokozódott (Pozzoni 2005).

⁹ Az Atalanta ultráinak története szimptomatikus: Bergamo ultrái sokáig a legbalosabbak közé számítottak Itáliában, azonban a xenofób Északi Liga előretörése a kanyart is elérte. A kilencvenes évek második felében gyakori fizikai összeütközések is voltak a kanyar jobb- és baloldali tagjai között. Aztán az ezredfordulóra egyértelművé vált, hogy a politikát száműzni kell, ha az egész Európában respektált bergamói Curva Nord meg akar maradni. Ez meg is történt.

A kitiltások rendszere és az új generációk küzdelme az öregek („veterani”) ellen sok nagy múltú csoport feloszlásához, eltűnéséhez vezetett (Eagles Supporters – Lazio, Fossa dei Griffoni – Genoa, Brigade Gialloblù – Modena). A legrégebbi csoport, a milánói Fossa dei Leoni (és kisebb mértékben a legtradicionálisabb, az egész országban, ha nem is szeretett, de respektált bergamói Brigade Neroazzurre) 2005-ös önfeloszlatása valósággal sokkolta a mozgalmat. Egyértelművé vált, hogy a sokszoros szorításban (állami represszió, futballbiznisz, politikai „lenyúlás”, identitáskriszís) élő mozgalom a túlélés érdekében kiutakat kell hogy keressen.

A kilencvenes években, amikor az ultramozgalom Olaszországban egyre komolyabb válságba került, maga a jelenség elterjedt az egész kontinensen, sőt átkerült Ázsiába (például Koreába és Japánba) is. A magyar mozgalom valamikor a kilencvenes évek legelején indult el (az első ilyen jellegű csoport az „Ultra Red Boys Kispest” volt), az évtized közepére pedig gyakorlatilag minden számottevő városban létezett ultracsoport. A különleges körülmények (a futball társadalmi presztízavesztése, a kiürülő stadionok, a speciális politikai légkör¹⁰, a magyar médiavilág színvonalra stb.) között létező magyar mozgalom fénykora a kilencvenes évek végére volt tehető.

Az útkeresés

Az ultra, a gyakran vele párhuzamba állított vagy vele egyenlőnek tekintett huligánmozgalommal szemben, a saját világával és az őt körülvevő társadalommal kapcsolatban levő mozgalom, amely éppen tudatossága, szervezettsége révén hajlamos az önkorrekcióra is, azaz minden létét fenyegető külső és belső jelenséggel szemben a saját túlélése érdekében azonnal felveszi a harcot.

Az 1999-ben elfogadott újabb speciális intézkedések (a különvonatok megszüntetése, a meccs napján a vendégsektorba szülő jegyek árusításának betiltása) már a mozgalom szívét jelentő és legfőbb szimbólumának tekinthető idegenbéli utazások ellehetetlenítését célozták. Az ultrákat érintő különleges törvények (ugyanaz a cselekmény jóval súlyosabb elbírálás alá esik, ha valaki meccsre menet vagy a stadionban követi el, mint máshol) és az egyre durvábbá váló rendőri brutalitás hasonló helyzetbe hozták őket, mint a terroristákat: az ultrának nincsenek többé jogai, nincsenek többé védelmezői sem a sajtóban, sem a politika részéről. Csak a legnagyobb – rendpárti – rosszindulattal lehetne ugyan a két társadalmi jelenséget egymással párhuzamba állítani (noha ez is megtörtént már),¹¹ és nem is feltétlenül a köztük levő tartalmi hasonlóság tenné ezt lehetővé, hanem a két jelenségre adott politikai (és a média közvetítésével hamar társadalmivá váló) reakció. Az ultrák hamar a hipokrita média

10 A legfontosabb determináló körülmény a radikális baloldal hiánya volt, mely minden hasonló ifjúsági szubkultúrára rányomja a bélyegét. Az is komoly szerepet játszik, hogy sok helyen a fociszurkolók szubkultúrája a szkinhedmozgalommal élt szimbiózisban sokáig (például Ferencváros, Szeged stb.). Nagyjából az ezredfordulótól, nyilván nem véletlenül az össztársadalmi folyamatokkal párhuzamosan, a szélsőjobboldal egyértelműen előretört. Ma már nemhogy balos, hanem még a nyílt (legalább erősen jobboldali, de inkább szélsőjobboldali) politizálást felvállaló csoportot sem igen találunk hazánkban. Ez persze nem jelenti azt, hogy minden magyar ultra „náci” lenne.

11 Nemcsak a sajtóban, hanem előreláthatólag a bíróságokon is: a legutóbbi római incidensek után (mint ismeretes, egy rendőr megölt egy Lazio-szurkolót, mire a római szurkolók a futbalszövetség székházára támadtak) őrizetbe vettek állítólag „terrorcselekményben való részvétel” miatt fogják vád alá helyezni. Ez még akkor is elég elképesztő, ha jól tudjuk, hogy mindig a hatalom mondja meg, mi számít „terrorinak”, és mi mondjuk jogos szabadságharcnak.

bűnbakjává és a „felügyelet társadalmának” (Loïc Wacquant) célpontjává váltak. A média a nézők érdeklődésének felkeltése érdekében háborús nyelvezetet használ a mérkőzések előtt, és ugyanakkor felháborodik a stadionokban tapasztalható indulatok és gyűlölet láttán. A profit érdekében egyfajta hallgatólágos munkamegosztás alakult ki a sajtó és a lelátók rasszista csoportjai között: a szenzáció, a botrány az előbbinek példányszámot, az utóbbinak reklámot biztosít. És persze az ultra a legkönnyebb célpont, ennek a „gyönyörű sportágnak” az egyetlen problémája, nem pedig a csaló bírók, a bűnöző klubvezetők, a dopping, a bundameccsek, a hamis útlevek, a teljes elüzletiesedés már magát a sportot veszélyeztető mértéke (gondoljunk a koreai világbajnokságra), nem. Sőt az ultrák miatt csökken a nézőszám is,¹² mivel a „stadionok nem elég biztonságosak”. Ami valójában történt, az az, hogy az erőszakos események száma jelentősen csökkent, a stadionok tovább már nehezen militarizálhatók, miközben a jegyárak drasztikusan emelkedtek, miként az élő televíziós közvetítések száma is jelentősen megnőtt (Aperti 2004). Az, hogy a futball lassan egy közösségi sportból médiaeseménnyé vált, egyáltalán nem volt a foci vezetőinek akarata ellenére. A média és az innen származó pénzből élő klubok első számú érdeke, hogy a mérkőzésekből médiaesemény váljon, így inkább médiafogyasztókra lett szükség, mint elkötelezett szurkolókra. A jóban-rosszban, hóban-fagyban kitartó ultráknak csípi a szemét, hogy a modern futball a közösségek játékából lassan a tévétársaságok ostoba, eredeti jelentésétől megfosztott médiaeseményévé válik. Tenni pedig nem tesz senki semmit: hiszen a legközösségibb sport (mely persze főleg az amúgy is lecsúszóban levő alsó középosztály sportja mindenütt) nagy médiabiznisszé válása mindenkinek jó, kivéve persze a meccsre járó szurkolókat. A játékos jobban keres, a média megint a saját infantilis képére formál valamit, az elnök-maffiózók itt is csinálhatják a messziről bűzlő üzleteiket, a szurkolóból szépen lassan elbutított médiafogyasztó válik, a szabad időnknek pedig egy újabb szeletét zabálja meg az elszabadult kapitalizmus és a gyomorforgató profithajszolás.

A saját lételemét, a futball közösségi dimenzióját féltő ultra két tűz közé került: egyszerre akarják eltakarítani – mint zavaró elemet – az útból mind a futballbiznisz szereplőit (szövetségi vezetők, klubelnökök, játékosok), mind a média világa és persze az állami erőszakszervezetek. Valójában az, hogy az ultra még létezik, inkább meglepő, ami valószínűleg annak köszönhető (Arena 2001), hogy az ultra egyedül Olaszországban autentikus, minden más országban csak az olasz minta helyi szokásokkal átítatott átvétele (Spanyolországban például pár év alatt felszámolták a mozgalmat). Az ultra nemcsak társadalmilag meggyökerezett jelenség Itáliában, hanem meglehetősen tudatos is: a mozgalom az utóbbi fél évtizedben megpróbált választ találni a belső és külső problémákra.

A mozgalom érdekében elengedhetetlenné vált az egymással rivalizáló ultracsoportok valamiféle szolidaritása, hiszen ugyanazokkal a problémákkal szembesült mindenki. Ennek első jele a rendőri erőszak ellen mutatkozott meg: amikor 1993-ban a rendőri fellépés következtében Rómában meghalt egy Atalanta-szurkoló, az ország számos stadionjában az ultrák közös üzenettel hívták fel a figyelmet az őket fenyegető (közös) veszélyre. Az ultra mint mozgalom tudatosságára jellemző, hogy a kitiltások jogellenessége elleni demonstráció már nem egy szubkultúra normáira utalt, hanem az egész társadalomban elfogadott szabályok megsértésére („Cittadini liberi? No, ultrà!”, „Szabad polgárok? Nem, ultrák!” – hirdették Olaszország

12 Az olasz bajnokság átlagos nézőszáma nagyjából tíz év alatt a felére esett vissza. Ennek oka természetesen nem az ultrák viselkedése, hanem a jegyárak ugrásszerű növekedése és az egyre több tévéközvetítés. Ahogy Magyarországról se higgyük el a média és a futball vezetői által terjesztett „családok félnek meccsre menni” meséjét, nálunk ugyanis a tragikus színvonal, a stadionok állapota stb. a nézőszám visszaesésének fő okai.

kanyarjai a kilencvenes évek végén). A különböző csoportok sajtóhoz eljutott kommunikációkban tették fel a kérdést: vajon a stadionokon belüli rendőri brutalitás nem kísérleti terepe-e az egész társadalmat lassan elérő fokozódó állami represszióknak? („Oggi allo stadio, domani in città.” [Ma a stadionban, holnap az utcán]). A rendőri erőszak elleni közös tiltakozásból nőtt ki 2002-ben végül is az ultrák valamiféle egységmozgalma („Movimento Ultras”), amely már távolról sem csak magának az ultrának a megmentését szolgálta, hanem a közösségi futball túlélését is. Az ultrák szemében egy futballklub nem üzleti machinációk eszköze, hanem egy közösség társadalmi, kulturális, érzelmi patrimoniuma („Stop all’industria calcio” – [Zárjátok be a fociipart!]). A stadion közösségi hely, nem bevásárlóközpont. A néző szurkoló, nem médiafogyasztó („Per noi passione, per voi televisione”). A futballbajnokság nem az NBA: nem egy médialátványosság, hanem a szó szoros értelmében vett közösségi sport.

A kibontakozó „No al calcio moderno” mozgalom síkra szállt a klubok átlátható gazdálkodásáért, a büntetlenséget élvező klubvezetők gyanús machinációi, a hihetetlen játékosfizetések, az egész – pénztől, csalástól, korrupciótól bűzlő – futballbiznisz ellen. Az ultrák az ellenük irányuló represszióval szemben nem büntetlenséget követeltek, hanem a speciális törvények eltörlését. A futball hagyományos társadalmi szerepének visszaállítása is a célok között szerepel: a „szent” vasárnapi játéknap újbóli kötelezővé tétele (jelenleg a tévétársaságok miatt a két első ligás és az összes második ligás meccset szombaton játsszák), a különvonatok újbóli bevezetése, a jegyárak csökkentése stb. révén. Akár spanyol mintára valamiféle szurkolói részvények bevezetése, amely beleszólást biztosítana a közösségnek futballklubja életébe. A modern focit körülvevő mély morális válság megoldására az ultrák egy alternatív változatot képviselnek: a pénz helyett a közösség szerepének növelését.

Amikor nyilvánvalóvá vált, hogy az ultrák által képviselt focivilág mennyire a biznisz útjában van, totális támadás indult ellenük, amely már távolról sem az erőszak ellen irányul, hanem magát a mozgalmat akarja megsemmisíteni (Louis 2006). Az ultra ezzel ki is lépett a marginális ifjúsági szubkultúra szerepköréből, és közösségi éltünk egy szelete megmentésének egyetlen erejévé vált. Az ultra megsemmisülésével az utolsó akadály hárulna el a futball teljes elüzletiesedése előtt. A főként az egymás közötti rivalizálásról szóló mozgalom a rendszer ellenségévé vált (Arena 2001).

Mindez nagy felelősséget rak az ultramozgalom vállára, és a túlélés érdekében a belső problémákra is választakat kell adni. Az erőszakot illetően már a kilencvenes évek közepétől elindult egy önkorrekciós folyamat (az 1995-ös genovai késeléses haláleset után az Atalanta szurkolói kiadtak egy „Troppi i coltelli, troppa l’infamia!” [Elég a késekből, elég a gyalázatból!] – című kommunikát, melyhez sok csoport csatlakozott), mely elsősorban a vandalizmus visszaszorítását és az esetleges egymás közötti incidensekben a régi lojalitás visszatérését szolgálta. Ennek eszköze mindenképpen a kanyarok belső hierarchiájának, az egymás iránti felelősségnek a visszaállítása. Paradox módon a rendőri intézkedések ezen folyamat ellen hatnak: a kitiltások¹³ a kanyarok tekintéllyel rendelkező vezetői ellen irányulnak, míg a rendőri brutalitás csak bosszúkhöz, az erőszak ördögi köréhez vezet (őszintén szólva nehezen hihető, hogy beépített emberei révén a kanyarokat pontosan ismerő rendőrség ne

13 Maguk a kitiltások jogilag igencsak problematikusak: lényegében egy közigazgatási határozatról van szó, amely ellen gyakorlatilag nem lehet jogorvoslattal élni. Sőt a határozat megsértése már büntetőjogi következménnyel jár. Az ultrák folyamatosan tiltakoznak a kitiltások rendszere és egyre fokozottabb terjedése ellen: „Diffidati presenti” [A kitiltottak is jelen vannak], „Fino all’ultimo bandito” [Az utolsó banditáig], „Interdetto per un anno, ultrà a vita” [Kitiltva egy évig, ultra egy életen át].

lenne tisztában ezzel, de itt a cél már nem az erőszak, hanem az ultra felszámolása). Nem véletlen, hogy a média lelkes helyeslésével kísért kitiltások a régi ultramentális képviselők ellen fordultak: a cél az erőszak megfékezésének leple alatt a futball utolsó demokratikus elemének a likvidálása lett. A tradicionális ultrák érzékelték is a csapdát, a klasszikus egymás elleni erőszak egyre inkább háttérbe szorul. Szimptomatikus volt, hogy a legutóbbi, az egyik legforróbbnak számító Atalanta–Brescia mérkőzést a két komoly tekintéllyel bíró, legautentikusabb ultracsoport balhé nélkül vezényelte le. De ezek a folyamatok már nem érdeklik a mozgalmat felszámolni akaró rendőrséget és a média agymosásán átesett közvéleményt. Fokozódnak a „véletlen” rendőrségi túlkapások, balesetek, provokációk. Ha válasz érkezik rájuk, akkor pedig a börtönbüntetések és a kitiltások.

A mozgalom politika általi lenyúlása ellen is a legkitartóbban a régi szellemet képviselő csoportok küzdenek, tudván, hogy a szélsőjobb csak eszközként használja az ultrát, melynek ölése halálos magára a mozgalomra és az általa képviselt elvekre is. Az elindult mozgalom, a „Movimento Ultras” hangsúlyosan politikamentes kanyarokért száll síkra, azonban az ultra valójában politikailag igencsak megosztott. A Movimento ugyan domináns, azonban magából az egységes mozgalomból is három van: a szélsőjobbaldaliak és a szélsőbaloldaliak nem hajlandók egymással közösködni.¹⁴ A tendencia azonban így is egyértelmű: az ultra társadalmi mondanivalója érdekében megszabadulni igyekszik a politikától, és jelentősen csökkentette az erőszakos cselekmények számát.

A mozgalom a fokozódó represszióra jóval kevésbé erőszakkal, mint inkább demokratikus önszerveződéssel reagált, noha erről a mozgalom jövőjében igencsak ellenérdekelte média nem hajlandó tudomást venni. Ma már a média révén egy társadalmi szubkultúra elnyomásának leplezetlen ünneplése zajlik. Ráadásul a lehető legképmutatóbb módon: elvárják az ultráktól, hogy gyerekek módjára lelkesedjenek a milliárdos sztárok játékáért („hogy jó legyen a hangulat”, mert akkor jobban eladható az esemény), miközben napról napra, hétről hétre az ömlik a médiából, hogy az ultrák bűnözők, drogosok, maffiózók, tolvajok, szélsőséges szervezetek irányítják őket a háttérből, hogy csak a legismertebb médiatoposzokat említsük.

Vajon képes lehet-e túlélésre egy viszonylag jól szervezett, négy évtizedes múlta visszatekintő mozgalom, ha a hatalom és a pénz egyszerre akarja elpusztítani? Optimisták nem vagyunk, szurkolók igen. Mentalità ultrà.

Hivatkozott irodalom

- Aperti, Stefano (2004): *Società, mass-media, tifoserie: Storia, soggetti e strumenti della comunicazione calcistica in Italia*. Róma: Bonnano Editore.
- Arena, Andrea (2001): *Io, ultra: padrone del pallone*. Roma: Stampa Alternativa.
- Hadas Miklós (2003): *A modern férfi születése*. Budapest: Helikon.
- Hobsbawn, Eric (1975): *Primitív lázadók*. Budapest: Kossuth.
- Louis, Sébastien (2006): *Le phénomène ultras en Italie*. Paris: Éditions Mare et Martin.
- Mignon, Patrick (1998): *La passion du football*. Paris: Éditions Odile Jacob.
- Panico, Guido és Papa, Antonio (2003): *Storia sociale del calcio in Italia*. Bologna: Il Mulino.
- Pozzoni, Stefano (2005): *Dove sono gli ultras? Squadre, stadi, curve e cori*. Milano: Zelig Editore.
- Roumestan, Nicolas (1998): *Les supporters du football*. Paris: Anthorpos.

14 A Movimento mellett a főleg a két római klub szélsőjobbaldali ultráit tömörítő „Ultras” mozgalom, illetve a néhány szélsőbaloldali (Livorno, Ancona, Terni) csoportot tömörítő „Reziistenza Ultras” létezik.